

Válasz

Dr. Ádám Antal professzor emeritus, az MTA doktora opponensi véleményére

Először is szeretném megköszönni Ádám Antal professzor úr opponensi véleményét, és azokat a méltató megjegyzéseket, amelyekkel a doktori mű közvetlen bírálatától függetlenül értékelte eddigi munkásságomat. Bírálata nagyrészt támogató, illetve egyetértő; abban nem találtam alapvető, koncepcionális jellegű kritikát. Ellenben javaslatait, kiegészítő megjegyzéseit köszönöm. Támogató véleménye megtiszteltetés számomra.

Ádám professzor tudományelméleti megalapozottságú, saját kritériumrendszer alapján bírálta el a benyújtott doktori munkát. Az általa adott módszertan – sajátos módon – nemcsak az elbírált mű tudományos értékeit teszi ellenőrizhetővé, hanem magának az opponensi véleménynek az átláthatóságát, objektivitását is biztosítja.

Opponensem tudományfilozófiai gondolatmenetével, amely a valóság feltárását állítja a tudományos megismerés középpontjába, teljes mértékben egyetértek, hiszen *applicatio est vita regulae* (a szabály élete az alkalmazás). Valójában hasonló megfontolás vezetett olyan módszerhez, amely – elismerve a szoros értelemben vett jogelméleti és közjogi-intézményi kutatások hasznát – a dualizmus kori közjogi intézményeket nem önmagukban vizsgálta, hanem

- egyrészt működési jellemzőikkel együtt,
- másrészt egymással összhangban.

Bírálóm szerint ez a vállalás sikeresen teljesült, sőt a doktori mű „különös értékessége”, hogy a parlamentáris kormányzás közjogának tárgyi és alanyi jogi összetevőit és érvényesülését „egymással való összefüggésben tárta fel, mutatja be és értékeli”.

Ádám professzor véleménye alátámasztja a témaválasztás indokoltságát, hiszen úgy nyilatkozik, hogy bár a kiegyezés jogi tartalma, sőt a „parlamentarizmus összetevőinek érvényesülési folyamata” már korábban és mások által is alapos tárgyalásra került, olyan

„többszemponútú és elmélyült közjogtudományi vizsgálódást és értékelést” azonban még nem nyert, mint ebben a munkában.

Opponensem a kormányforma megítélésének hazai szakirodalma kapcsán néhány olyan művet is megemlít, amelyeket lényegesnek tart, de amelyek a doktori műben nem szerepelnek. A magyar közjogtudomány véleményem szerint szinte kiapadhatatlan forrást kínál a hazai közjogi gondolkodás megismeréséhez, feltárásához. Talán a professzor úr is elfogadhatónak tartja azt a megállapítást, hogy ezek teljes körét nem lehetséges feldolgozni egy olyan műben, amelynek a hazai parlamentarizmus-felfogások reprodukciója csak egyik (s talán nem is a fő) tárgya. Néhány esetben pedig bizonyos adottságok determinálják a tárgyalás kiterjedtségét (nyilván nem mindig annak előnyére). Ha szabad ezt egy konkrét példával bemutatnom; Nagy Ernő valóban mérföldkő-jelentőségű művének azért használtam egy korábbi (de nem az első) kiadását, mert nekem otthon ez volt meg; ez azonban nem változtat azon, hogy – amint arra a professzor úr jogosan hívja fel a figyelmet – a szerző munkájának későbbi kiadásaiban kiegészítette a korábbi szöveget (amennyiben válaszolt az időközben született bírálatokra), s e későbbi kiadások esetleg jobban szolgálhatták volna a disszertációbeli hivatkozás céljait. Mindazonáltal arra utalok, hogy még a dualizmus kori kormányforma megítélésére vonatkozó szakirodalom teljes áttekintése sem volt lehetséges a disszertációban, de talán szükséges sem; a célom a legjellemzőbb, illetve legjelentősebb felfogások kifejtése, elemzése volt. Ezért a korabeli hazai közjogi szakirodalom akár alapvető irányzatainak részletes kifejtése (pl. a bevett történeti iskola, illetve a Nagy Ernő-féle jogdogmatikai irányzat vitájának bemutatása) szerintem messze meghaladta volna a mű kereteit.

Ádám professzor úr arra is utal bírálatában, hogy a doktori mű tudományos újdonságainak azonosításához felhasználta a jogi axiológia elméletét, amelynek hivatkozását szükségesnek, vagy legalábbis előnyösnek találta volna a munkában. Megjegyzem, a jogi értékelmélet szakirodalmát nem ismerem olyan mértékben, amely megalapozta volna a vonatkozó művek felhasználását – meglehet, ez hiányosság. Ezzel kapcsolatban azonban azt is szeretném megjegyezni, hogy amint azt a doktori műben is hangsúlyoztam, a dualizmus kori Magyarország kormányformájának elemzése nálam nem normatív természetű, ami azt jelenti, hogy munkám nem annak a kérdésnek a megválaszolására irányult, hogy a kiegyezés utáni kormányforma jó volt-e vagy sem, illetőleg hogy milyen kormányforma lett volna – az adott körülmények között – a legmegfelelőbb. Sőt, a disszertációban javasolt eljárás lényege éppen az, hogy a dualizmus kori kormányzás megítélését mentesíteni kellene az egyéni

értékítéletektől, mivel kialakítható olyan diskurzus, amely ellenőrizhető, illetve – elvileg – mindenki által elfogadható kereteket és feltételeket teremt az egyes értelmezések tesztelésére. Ennek lényege az, hogy mintegy induktív módon, a korabeli európai parlamentáris kormányzás egyes formáinak elemzése alapján állapítja meg a XIX. századi parlamentarizmus általános fogalomképző ismérveit, illetve a lehetséges osztályozás szempontjait. Majd e szempontrendszer követelményeivel veti össze a magyar kormányzati rendszer intézményi és működési jellemzőit, s ezen az alapon vonja le végső következtetését.

A kormányforma formális-intézményi jellemzőinek, valamint a működési tapasztalatok együttes elemzésének, illetve a különböző típusú jellemzők összefüggései vizsgálatának módszerét Ádám professzor funkcionalista felfogásként értékeli, amely lehetőséget ad arra is, hogy bemutassa az egyes formációk közti átmeneti modelleket is. Ezzel az értékeléssel teljesen egyetértek: véleményem szerint a korabeli magyar kormányforma nem lenne megalapozottan jellemezhető csupán institucionalista megközelítéssel. Ha csupán a formális struktúrákat (pl. a végrehajtó hatalom parlamenti és egyéb – pl. ellenjegyzési – jogosítványait vizsgálánánk), aligha lenne megérthető, hogy Magyarországon miért nem alakult ki a nyugati típusú parlamenti váltógazdálkodás, amikor a parlamentáris kormányzás lényegében minden intézményi kelléke megvolt; vagy fordítva, nem lehetne megmagyarázni azt, hogy a például Nagy-Britanniában vagy Belgiumban is meglévő uralkodói előszentesítési jog ott miért nem akadályozta meg a parlamentarizmus tiszta formájának kialakulását, szemben Magyarországgal.

De nem lett volna elégséges önmagában a közjogi intézmények működési módjának elemzése sem; úgy látom, hogy bizonyos intézményi jellemzők nagyon is befolyásolták a szélesebb értelemben vett politikai rendszer működési jellemzőit, sőt sok esetben irányait vagy irányváltásait is. Máskülönben aligha érthetnénk meg, hogy a kvázi-parlamentáris kormányok miért gyakoroltak sok esetben önkorlátozást olyankor is, amikor a parlamenti többség egyes népszerű (ám az uralkodó közjogi cselekvési lehetőségei miatt mégsem reális) intézkedésekkel megszerezhető vagy megerősíthető lett volna.

Ádám professzor úr opponensi véleményében – a teljesség igénye nélkül – kiemel néhány olyan megállapítást, amelyet új tudományos értéknek tekint (4-5.o.). Egy jelölt számára mindig örömteli, ha bírálói felfigyelnek eredményeire. Különösen jóleső, ha azok egybeesnek saját értékítéletével. Ebben az esetben erről van szó, mint például az előszentesítési joggal kapcsolatos, évtizedes tévedések korrekciója esetén, illetve a magyar kormányzati rendszer

azon „sajátosságainak” elemzésével kapcsolatban, amelyek a parlamentáris kormányzás kiteljesedését (meg)akadályozták.

Ádám professzor külön is kiemeli a dualizmus kori magyar parlamentarizmus külföldi megítélésére vonatkozó szakirodalom (reményeim szerint többé-kevésbé reprezentatív, ám nyilván nem teljes körű) feldolgozását. Számomra ez megerősíti, hogy – a hazai történet- és közjogtudományi felfogások elemzésével együtt) ennek valóságos funkciója volt a disszertáció eredeti céljainak megvalósítása során.

Végül megjegyzem, az opponens alaposságát dicsérik az elütési hibákra vonatkozó utalásai. A bírálat jogos. Tudományos igényű műveknek nemcsak módszertani megalapozottságukat, tartalmi elemeiket illetve újdonságaikat illetően, hanem formai szempontból is szigorú követelményeknek kell megfelelniük, épp a tudományos korrektség és pontosság érdekében. Annál nagyobb öröm, hogy a professzor úr által az eljárás megindításakor benyújtott kéziratban fellelt formai pontatlanságok az azóta publikált kötetben nem ismétlődtek meg (ami a társadalomtudományi műveket megjelentető Atlantisz Könyvkiadó gondosságának is köszönhető).

Összességében bírálóm észrevételeit elfogadhatónak, illetve megfontolandónak tartom, amelyek a hasonló interdiszciplináris (ez esetben történeti és közjogelméleti) kormányforma-kutatások esetében jól hasznosíthatók.

Budapest, 2011. november

Dr. Sente Zoltán